

др Обрен Станковић
редовни професор Правног факултета у Београду

БЕЛЕШКЕ О ЗАЛОГОПРИМЧЕВОМ ПРАВУ НА ДРЖАВИНУ

1. О залогопримчевом праву на државину може се (имајући у виду само залагање покретних ствари и остављајући по страни случајеве тзв. бездржавинске залог) говорити у два смисла: (а) као праву да, на основу уговора о ручној залози, захтева предају ствари у државину (депосесију залогодавца, како се то често каже), и (б) као праву да једном стечену државину брани правним средствима, све до намирења дуга.

I

2. Према решењу прихваћеном у савременом упоредном праву, а које усваја и наш Закон о облигационим односима (ЗОО), „залогопримац стиче заложно право кад му ствар која је предмет уговора буде прелата“ (чл. 968). Сам уговор, без депосесије залогодавца, није довољан за настанак заложног права, али производи правно дејство, јер је „залогодавац дужан предати залогопримцу ствар која је предмет уговора“ (1); заложни поверилац има право да захтева ствар у државину, и у том смислу он има право на државину(2).

3. Депосесија додуше има ту незгодну страну што залогодавца лишава употребе ствари, али су користи од ње много веће и то вишеструке. Њоме се пре свега штите интереси заложног повериоца од залогодавчевих располагања стварју, и то како фактичких (уништење односно општећење ствари, употребљавање тј. консумирање потрошних ствари), тако и правних, јер се креира публицитет заложног права, које тако делује према свим трећим лицима; треће лице које од депоседованог власника стекне неко право на ствари (нови власник, нови залогопримац, закупца, плодоуживалац) дужно је трпети залог, о којој се лако могло обавестити управо на основу залогопримчеве државине. Депосесија залогодавца је такође у интересу тих трећих, потенцијалних стигалаца права на истој ствари, јер су у прилици да о постојању залогe воде рачуна при одлучивању да ли ће и под којим условима ступити у правни однос са депоседованим власником, као и у интересу потенцијалних кредитора дужника-залогодавца, јер имају увид у стварни обим његове имовине која служи као општа залога хирограферних поверилаца; у случају постојања скривених залогa, наиме, потенцијални кредитори би били изложени ри-

(1) Чл. 974. ст. 1. Закона о облигационим односима.

(2) Чл. 966. и 974. Закона о облигационим односима.

зику да дужника кредитирају изнад обима његове имовине из које се могу наплатити принудним путем. Најзад, депосесија је у извесној мери и у интересу самог (савесног) дужника-залогодавца, јер он у очима потенцијалних кредитора ужива максимално поверење, тј. у складу са стварним (пуним) обимом имовине из које се они могу наплатити; у случају могућег постојања скривених залога потенцијални кредитори би показивали уздржљивост и тамо где за то нема разлога, чиме би били повођени интереси управо савесних дужника.

4. Депосесија се пре свега и најчешће остварује физичком предајом (*traditio vera*)(3), која се и овде састоји у оним истим актима који се као такви квалификују и у смислу правила о стицању својине на основу уговора са власником ствари (*modus acquirendi*). Закон о облигационим односима дозвољава и *симболичну предају* али је његова формула овде различита од оне употребљене у Закону о основним својинско-правним односима (која се односи на пренос својине). Према првом закону, залогодавац је дужан предати (залогопримцу) „ствар која је предмет уговора или исправу која даје имаоцу искључиво право располагања њоме“ (чл. 974. ЗОО), а према другом, „предаја покретне ствари сматра се извршеном и предајом исправа на основу којих стицалац може располагати том ствари, као и уручењем неког дела ствари или издавањем или другим означавањем ствари које значи предају ствари“(4). Биће потребно у пракси прецизирати домаћај сваког од ових правила, те заузети став о томе да ли је формула према којој се симболична предаја може извршити и „удручењем неког дела ствари или издавањем или другим означавањем ствари које значи предају ствари“ применљива и на конституисање залогa. Аустријски грабански законик(5) на пример, овде не прави никакву разлику и у одредбама о заложном праву једноставно упућује на оне о преносу својине, а у § 427, на који се упућује (а односи се на право својине), закон овако схвата „предају знацима: кад власник преда пријемнику исправе којима се доказује својина, или справе којима се пријемник ставља у могућност да он само дође до државине ствари, или кад се на ствар метне знак по коме свако може јасно познати, да је ствар другоме уступљена“. Слично је и у француском праву; према становишту које доминира и у теорији и у пракси, допуштена је симболична предаја у виду предаје кључева од просторије у којој су смештене заложене ствари, затим исправа које „представљају ствар или њену новчану вредност“, најзад, стављањем, од стране заложног повериоца, прикладног знака (белеге) на заложену ствар (6). Овај кратки осврт упућује на закључак да не би било правилно буквално тумачење Закона о облигационим односима (према коме је могућа предаја само одговарајућих исправа), јер су и други акти подобни да креирају публицитет залагања; реч је, у ствари, о једном фактичком питању и зато одлуку о њему треба препустити суду у сваком конкретном случају.

5. Закон о облигационим односима не спомиње ниједан случај *фиктивне предаје* (ни у смислу допуштености ни у смислу забрањености), за разлику од Закона о основним својинско-правним односима, који допу-

(3) Чл. 966, 968. и 974. ст. 1. Закона о облигационим односима.

(4) Чл. 34. ст. 2. Закона о основним својинско-правним односима.

(5) § 452. Аустријског грабанског законика.

(6) Gabriel Gabolde, *Gage*, л. 78—80, „Encyclopédie juridique, Répertoire de droit civil“, томе II, Парис, 1952.

шта сва три случаја (за пренос права својине). На нашој пракси и теорији је да се о овоме изјасне и заузму став, мада је на основу досадашњег искуства већ сада могуће чинити извесна предвиђања. Допуштеност предаје „кратком руком“ (*traditio brevi manu*) тешко да ће било ко оспоравати; то решење, као сасвим сагласно законском разлогу за депосесијом залогодавца, прихваћено је као неспорно и у законодавству(7) и у теорији(8). Немачко право допушта и *cessio vindicationis*, али му домаћај ограничава на хипотезу у којој залогодавац има посредну државину: у том случају предају замењује пренос (цесија) посредне државине на заложног повериоца и обавештење непосредном држаоцу о конституисању залог(9); у теорији је допуштеност овог случаја фиктивне предаје општеприхваћена(10). Насупрот овоме, према становишту које је владајуће и у упоредном законодавству(11) и у правној теорији(12), *constitutum possessorium* није допуштено, као сасвим неподобан да креира публицитет залагања. Ипак, један мањи број писаца заступа другачије мишљење; они полазе од правила (тамо наравно где оно постоји) да залага конституисана реалном предајом може опстати и ако се касније ствар врати залогодавцу(13), па ако је тако, кажу, не види се каква би била разлика између случаја кад се ствар преда залогопримцу а онда је овај уз придржај заложног права врати залогодавцу и случаја заложног права заснованог посесорним конститутом(14).

6. Ствар која је предмет уговора (или исправу која имаоцу даје искључиво право располагања њоме) залогодавац је дужан предати залогопримцу. То опште правило наш законодавац дерогира у више праваца: (а) уговарачи се могу споразумети да заједнички чувају ствар или исправу(15), (б) они могу споразумно одредити треће лице коме ће предати ствар (исправу) на чување(16), (ц) у случају залагања ствари која је једном већ заложена и предата заложном повериоцу, заложно право настаје кад залогодавац обавести (првог) залогопримца о закључењу новог уговора о залози и наложи му да по наплати свог потраживања ствар врати другом заложном повериоцу(17) (друга залага, дакле, настаје пре него

(7) § 1205. Немачког грађанског законика; чл. 307. ст. 2. Пољског грађанског законика од 1964. године.

(8) За француско право види: Gabolde, *op. cit.*, п. 76.

За наше право: Лазар Марковић, *Грађанско право, Општи део и стварно право*, Београд, 1927, стр. 564; Милан Бартош, *Табаци Стварног права*, стр. 359; Иван Бенулић, *Систем облигационог права*, Загреб, 1925, стр. 280; Михајло Вуковић, *Основи стварног права*, Загреб, 1950, стр. 197; Чедо Рајачић, *Стварно право (умножено као рукопис за потребе студената)*, Загреб, 1956, стр. 301; Војислав Спаић, *Стварно право*, Сарајево, 1962, стр. 197.

Сасвим су ретки писци који стоје на становишту да традиција *brevi manu* није довољна за заснивање заложног права, јер да није подобна да обавести треће „о насталој промени у квалитету државине“.

(9) § 1205. ст. 2. Немачког грађанског законика. — Ако трећи ствар држи тако да дужник (залогодавац) нема посредну државину, путем *cessio vindicationis* се не може установити заложно право, већ на другога само пренети право да захтева предају ствари (§§ 868. и 870. Немачког грађанског законика).

(10) Од наших: Рајачић, *op. cit.*, стр. 301; Бартош, *op. cit.*, стр. 359. Супротно (без икаквог образложења): А. Марковић, *op. cit.*, стр. 364.

(11) Изричито га забрањују чл. 173. Општег имовинског законика за Црну Гору и чл. 1213. Грчког грађанског законика, а за један број других законика се изводи из правила (садржаног у њима) да се не може ствар вратити залогодавцу уз задржавање заложног права (односно да враћање ствари залогодавцу ниједно повлачи престанак заложног права и да се супротно не може уговорити).

(12) Од наших: Бартош, *op. cit.*, стр. 359; А. Марковић, *op. cit.*, стр. 564; Спаић, *op. cit.*, стр. 305.

(13) § 467. Аустријског грађанског законика, на пример.

(14) У том смислу: Рајачић, *op. cit.*, стр. 301; за аустријско право види: Чепулић, *op. cit.*, стр. 281.

(15) Чл. 974. ст. 2. Закона о облигационим односима.

(16) Чл. 974. ст. 1. Закона о облигационим односима.

(17) Чл. 970. Закона о облигационим односима.

што заложена ствар доспе у руке другог заложног повериоца), најзад, (д) ако залогопримац поступа са ствари „противно уговору и закону“, суд ће на захтев залогодавца наредити да се заложена ствар одузме од залогопримца и преда неком трећем лицу да је држи за њега(18). Није, како се види, неизоставно потребно да ствар буде у (искључивој) залогопримчевој државини, већ је битна депосесија залогодавца (макар не била увек потпуна); она се по општем правилу, ипак, остварује заснивањем залогопримчеве државине на ствари(19).

II

7. У погледу правне природе заложног права (која је иначе спорна у једном делу теорије) Закон о облигационим односима се не одликује потребном јасноћом: не само да у њему залога није квалификована као стварно право(20) (што се није ни могло очекивати од једног облигационог законика), већ се ништа одређено не каже о томе да ли залогопримац коме је ствар предата има право на државину(21), односно право задржавања (*ius retentionis*) и право на тужбу за повраћај ствари (*vindictio pignoris*); штавише, према буквалном тумачењу рубрума члана 986 („престанак заложног права губитком државине“) испало би да залогопримац који је изгубио државину не може употребити тужбу за повраћај ствари.

8. Овакав закључак би по нашем мишљењу био погрешан и у складу са свим за тумачење релевантним суштинским моментима. Без права на тужбу за повраћај ствари залогопримчева државина би била некако стање ван закона а она то није управо према механизму усвојеном у самом закону, јер настаје као резултат вршења залогопримчевог права (захтевати предају ствари на основу уговора) и претпоставка је његовог другог и то основног права (првенствене наплате). Закон који субјекту признаје једно субјективно право (захтевати на основу уговора предају ствари) у циљу заснивања одређеног стања (државине), којим условљава друго (и то основно) залогопримчево право (првенствене наплате) може бити протумачен само тако да он сам ово стање (залогопримчеву државину) штити, тужбом за повраћај ствари у случају губитка државине.

9. Погледајмо, уосталом, како гласи сам члан 986 (испод рубрума „престанак заложног права губитком државине“): „Повериочево право да се првенствено наплати из вредности заложене ствари престаје престанком његове државине. — Оно поново настаје кад поверилац поврати државину ствари.“ Губитак државине, дакле, повлачи немогућност остварења права првенствене наплате, које оживљава са повраћајем државине

(19) „Државине на ствари“, не државине ствари!

(20) Као стварно право залогу изричито квалификују: Аустријски грађански законик (§ 447), Србијански грађански законик (§ 197), Општи имовински законик за Црну Гору (чл. 172. и 870).

То је и једнодушно мишљење француских писаца (о томе: Gabolde, *op. cit.*, н. 124); сам Француски грађански законик за ручну залогу такву квалификацију не садржи, за разлику од хипотеке (коју у чл. 2114. изричито уврштаје у стварна права).

Швајцарски грађански законик о ручној залози говори у Четвртој књизи под насловом „Des droits réels“, у другом делу насловљеном „Des autres droits réels“ (у првом делу је реч „О својини“).

(21) Које право залогопримцу признаје на пример Мађарски грађански законик: „Поверилац ручне залогне има право да држи заложни предмет“ (§ 259, ст. 1).

активношћу самог залогопримца („кад поверилац поврати државину“), а то значи на основу његовог субјективног права; другачије не би могао бити протумачен повраћај државине од стране залогопримца, који по наређењу самог закона има ту моћ да реактивира дотле суспендовано право првенствене наплате.

10. Друго је, разуме се, питање домашаја залогопримчевог права на тужбу за повраћај ствари, поља његове примене; о томе у нашем праву (за разлику од многих система на страни) посебних одредаба нема, што, опет, не значи да нема никаквог ослоња и да је због тога закључак *de lege lata* мање поуздан. Наше право познаје стицање својине *à non domino*, које наравно повлачи престанак права својине дотадашњег власника, па би сходна примена ових правила на залогу била у несумњивом духу правила да је у већем садржано и мање (тј. у праву својине заложно право); другим речима, под условима аналогним онима за стицање својине *à non domino*, у нашем праву би било могуће такво стицање права (својине, залог) које повлачи престанак раније установљеног заложног права и немогућност употребе *vindicatio pignoris* којом је било заштићено. Али исто онако као што за стицање својине *à non domino* (и престанак права својине које оно повлачи) није довољно само имати ствар у рукама већ је потребан низ других квалификаторних околности, исто тако сама чињеница држања ствари на којој други има заложно право није довољна да изазове његов престанак и следствено томе немогућност да се употреби тужба за повраћај ствари; и за то су потребне одређене квалификаторне околности, које су у разним правима различите (као што су различити и услови под којима се својина стиче од невласника): савесност, услови у погледу основа, у погледу врсте ствари, накнаде итд.

10. У упоредном праву иначе, нигде не наилазимо на одредбу са општим (неограниченим) домашајем да залога престаје губитком државине; престанак заложног права ограничен је на случај кад залогопримац врати ствар залогодавцу, па и ту постоје градације: према једном решењу, залога у том случају обавезно престаје, тј. странке не могу супротно уговорити(22); према другом, залога престаје уколико странке нису уговориле супротно, тј. уколико залогопримац није ствар вратио уз задржавање заложног права(23) (24), а према трећем, она не престаје већ су њена дејства „суспендована“ док се ствар налази код залогодавца(25). У сваком случају, престанак (суспензија) заложног права претпоставља да је ствар доспела у залогодавчеве руке и то на основу залогопримчевог вољног и непосредног акта; ако је доспела у руке залогодавца али про-

(22) § 1253. ст. 1. Немачког грабанског законика; чл. 325. ст. 1. Пољског грабанског законика.

(23) Према § 467. Аустријског грабанског законика залога престаје само ако је залогопримац ствар „дужнику вратио безусловно“ (идентично: § 323. Србијанског грабанског законика).

(24) У приличном броју законика ништа се посебно не каже о томе да ли залогопримац који враћа ствар залогодавцу може задржати заложно право или не, те ће то питање имати да реши судска пракса сваке од ових земаља. У том смислу: чл. 1243. Грчког грабанског законика; § 261. Мађарског грабанског законика; § 446. Цивилног законика Немачке ДР. Прва од ова два законика (нарочито грчки) рађени су под утицајем Немачког грабанског законика, те би ова околност говорила у прилог тезе да је усвојено решење немачког права (по коме повраћај ствари обавезно повлачи губитак заложног права), али наравно ова околност је далеко од тога да буде једино меродавна при одлучивању о смислу једне норме.

(25) Чл. 888. Швајцарског грабанског законика. — Према чл. 2852. Етиопског грабанског законика (који је рађен делимично и под утицајем швајцарског права) док се ствар налази код залогодавца „уговор о залози не произволи никакво дејство“.

тивно вољи залогопримца (отимање, преварна радња, налаз у случају губитка), или је доспела у руке трећег (макар и сагласно залогопримчевој вољи), то не повлачи аутоматски престанак заложног права. Већ се из овога може извести закључак о начелној могућности да залогопримац употреби *vindicatio pignoris*, али се ови законици тиме не задовољавају већ у посебним одредбама то и потврђују (прописујући и услове под којима се тужба за повраћај може употребити)(26), а Грчки грађански законик (чл. 1236) има општу упућујућу норму према којој се у случају повреде заложног права сходно примењују одредбе о заштити права својине.

11. Закон о облигационим односима не спомиње, као посебно, ни залогопримчево право задржавања (*ius retentionis*)(27), а на основу општих правила о ретенцији садржаних у самом закону залогопримац би ово право имао тек од доспелости његовог потраживања. И поред тога, са потпуном извесношћу се може тврдити да он то право и по нашем закону има од самог почетка, а у прилог таквог тумачења може се навести више разлога, од којих би неки сами за себе били довољни и одлучујући. Пре свега, сам Закон о облигационим односима у чл. 975. ст. 2. прописује да је залогопримац дужан вратити ствар „чим му дуг буде намирен“, а то другим речима значи тек кад буде намирен; пре намирења дуга залогопримцу се ствар може одузети само ако са њом поступа „противно закону и уговору“, па и у том случају се предаје „неком трећем лицу да је држи за њега“ (чл. 978), дакле уз очување права првенствене наплате. Затим, наш Закон о облигационим односима је право првенствене наплате признао и неким ретинентима који га по предатним прописима нису имали и било би противно његовим интенцијама право ретенције доводити у питање тамо где је право првенствене наплате ван сваког спора, јер га предвиђа слово закона. Најзад, како смо малопре видели, залогопримчева државина, која је резултат вршења једног субјективног права (захтевати предају ствари) и законски услов односно претпоставка права првенствене наплате, ван сваког спора ужива правну заштиту, која се, наравно, не може замислити без залогопримчевог права задржавања (као што се не може замислити ни без залогопримчевог права на тужбу за повраћај ствари).

12. Према коме се залогопримчево право задржавања (ретенције) може истаћи? На првом месту (а) према власнику залогодавцу, што прозилази из самог закона(28); то је она хипотеза у којој се као залогодавац појављује власник ствари; затим, (б) према власнику ствари, у хипотези кад је залогодавац био невластник (а залогопримац ипак стекао заложно право под условима аналогним за стицање својине од невластника)(29); даље, (ц) против самог залогодавца-невластника, кад су били испуњени услови за заснивање заложног права; (д) против универзалног сукцесора онога ко је било власник у тренутку заснивања заложног права (било да је ствар заложно власник било невластник); (е) против сингуларног сукцесора лица које је било власник у тренутку заснивања за-

(26) Чл. 2279. Француског грађанског законика; § 261. Мађарског грађанског законика.

(27) Које залогопримцу изричито признаје Етиопски грађански законик (чл. 2846), на пример.

(28) Чл. 966. ј 974. Закона о облигационим односима.

(29) § 1207. Немачког грађанског законика; чл. 1215. Грчког грађанског законика; чл. 309. Пољског грађанског законика.

ложног права; власник, наиме, може продати и уопште отуђити право својине на zaloженој ствари(30), али ће нови власник морати да поштује заложно право, о чијем је постојању могао и морао закључити управо на основу залогопримчеве државине на ствари.

13. Залогопримчево право ретенције делује и према другом имаоцу заложног права на истој ствари, и то такође произилази из одредаба Закона о облигационим односима; наш закон, наиме, дозвољава да се на ствари која је већ дата некоме у залогу заснута ново заложно право, и у том случају је (први) залогопримац дужан предати ствар другом тек пошто буде намирен. — Оно такође делује и према претходном залогопримцу, у хипотези када је заложена и новом залогопримцу предата ствар на којој неко већ има заложно право, а потоњи залогопримац је заложно право стекао сходном применимим правила о стицању права својине од невласника (овде је, како се види, виндикациони захтев и уопште заложно право претходника, суспендовано правом ретенције и уопште заложним правом потоњег залогопримца, а уколико дође до реализације овог другог, то ће имати за последицу престанак оног претходног). — Најзад по правилу да је у већем садржано и мање (у овом случају у праву својине) право ретенције делује и против других ималаца права на ствари, уколико се она уопште могу стећи без физичке предаје, као и против оних који имају само неки основ, а поготову против оних чија претензија нема никаквог основа.

14. На један општи начин може се рећи да залогопримчево право ретенције даље досеже и потпуније делује од његовог виндикационог захтева, јер претпоставља да се ствар налази у залогодавчевим рукама а то могућност стицања права од стране трећих своди на минимум; у сваком случају, потоњи стицалац неког права на ствари дужан је да поштује раније установљено заложно право на њој, јер је о његовом постојању могао закључити управо на основу залогопримчеве државине. Насупрот овоме, залогопримчево право следовања (у смислу могућности употребе *vindicatio pignoris*) претпоставља да се ствар налази код другог, а та околност у склопу одређеног чињеничног скупа може имати за последицу такво стицање права које изазива престанак раније установљеног заложног права, уз искључење могућности да се издејствује повраћај ствари.

III

15. На основу досадашњих излагања може се закључити да је залогопримац ималац једног субјективног права које овлашћује на вршење непосредне власти на ствари (држање) и ужива петиторну заштиту (негаторну и виндикациону) са дејством *erga omnes*, а то другим речима значи да је (и) у нашем систему ручна залоба по својој правној природи стварно право, без обзира што је у закону та формална квалификација изостала.

(30) Чл. 311. у вези чл. 306. ст. 1. Пољског грађанског законика; чл. 2834. ст. 2. Етнпског грађанског законика; § 466. Аустријског грађанског законика. За француско право: Gabolde, *op. cit.*, п. 122. Од наших писаца: А. Марковић, *op. cit.*, стр. 565; Бартош, *op. cit.*, стр. 381—382; Ч. Рајачић, *op. cit.*, стр. 323; Живојин Перпић, *Стварно право (штампано као рукопис)*, Београд, 1922, стр. 205.

16. По Закону о основним својско-правним односима залогопримац као непосредни држалац ужива посесорну заштиту и може употребити како тужбу због сметања тако и тужбу за повраћај ствари. То питање (које је уосталом сасвим неспорно) овде није ни расправљано нити је употребљено као аргумент у прилог стварноправног карактера ручне злоге, будући да се заштита ове врсте пружа без упуштања у правна питања, дакле и онима који *de facto* немају никакав основ за држање.

UDK — 34(091)

др Милутин Р. Буричић,
адвокат из Пећи

БЕСА И ДУЖНИЧКО РОПСТВО

Током историјског развитка сви народи су прошли кроз родовско-племенске заједнице. У њима су, још пре настанка државе, имали своје племенске обичаје као своје право. За правну историју је занимљиво да ли је у родовско-племенском праву постојао механизам, који би водио у дужничко ропство. Данас се то може истраживати још код Албанаца на косовском селу, где су још свежи трагови племенског друштва и његових обичаја. Пажљивом анализом установе *бесе* може се констатовати да у обичајима Албанаца постоји механизам који може одвести у дужничко ропство.

Карактеристично је да тај механизам не постоји у непосредном односу између повериоца и економског дужника, већ између чувара *бесе* и дужника. Правна установа која везује повериоца, дужника и чувара *бесе* је лично јемство које се код Албанаца назива *dorzonija*, а етимолошки је изведена од речи *dogë* (рука) и *zëpë* (ухваћен). То подсећа на *manus capere* у римском праву. Лични јемац — *dorzon* — је сличан *fiduciussor*-у код Римљана и *држану* код Словена. *Dorzon* је чувар *бесе*, а *беса* је пакт о сакралној заштити, што је слично *fides* код Римљана и *вери* код Словена(1).

Према саопштењу свих извештача које сам анкетирао на Косову, до пакта о заштити — *бесе* и њеног чувања — долази пошто се закључи уговор између повериоца и дужника. Тада право повериоца треба заштитити, а обавезу дужника учинити апсолутно изнудљивом, без помоћи икаквог државног механизма. Зато поверилац и дужник уговарају ко ће одржавати поуздање између њих, тј. ко ће сакрално јамчити и чувати *бесу* међу њима. Дужник је у обавези да нађе чувара *бесе* у кога поверилац има поверење.

Пакт о чувању *бесе* врши се *залагањем живота*, што се врши помоћу две стипулације. Првом стипулацијом дужник се јавно, пред најмање једним сведоком, обавезује чувару *бесе* да ће испунити обавезу према дужнику, тј. да ће безусловно дати, учинити, трпети оно што је уговорио или што ће бити уговорено. Та стипулација је сакралне нарави, зато што дужник јавно залаже свој живот за обавезу и даје овлашћење чувару *бесе* да га може убити за случај вероломства. То је важно истаћи зато што ту лежи правна основа механизма дужничког ропства у албан-

(1) Милутин Р. Буричић, *Чувари бесе*, САНУ, Посебна издања, Одељење друштвених наука, књ. 83, стр. 1—179.